

УДК 371.134+378.041

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА У ВИМІРАХ ГУМАНІСТИЧНОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

Тетяна СТРАТАН-АРТИШКОВА (Кіровоград)

Постановка проблеми. Гуманізація освіти – один із нових соціально-педагогічних принципів, який відображає спрямованість розвитку освіти на гуманні стосунки в суспільстві як загальнолюдську цінність. Питання гуманізації освітнього процесу висвітлюються у наукових працях вітчизняних учених: В. Андрущенко, І. Беха, В. Бондаря, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Лугового, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Семиченко, С. Сисоєвої та ін.

Гуманізацію, тобто «олюднення» освіти, С. Гончаренко характеризує як побудову стосунків учасників освітнього процесу на основі зміни стилю спілкування – від авторитарного до демократичного, подолання жорсткого маніпулювання свідомістю вихованців, практики індоктринації учнів і студентів – нав'язування їм непорушних стереотипів мислення, догм, які не піддаються критиці [2, с. 157].

Гуманістична парадигма освіти передбачає насамперед цінність людини, свободу її думок, поведінки, вчинків, гармонію стосунків, свободу вибору, максимальне сприяння розвитку духовної особистості (В. Кушнір). Ці якості формуються у процесі професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, сенсом якої є формування духовно-творчої особистості, здатної до самостійно-творчого пошуку, нестандартного розв'язання професійних завдань, гнучкості мислення і креативності засобами творчо-виконавської діяльності.

Мета статті: розкрити сутність гуманістичної парадигми освіти, визначити роль мистецтва у формуванні духовно-творчої особистості, що є сенсом професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Гуманістичний підхід до навчання і виховання, що забезпечує уходження в «цінності сьогоденного життя», розвиток художньої свідомості й компетентності, здатності до самореалізації, потреби в духовно-творчому самовдосконаленні обґрунтовується у працях І. Беха, зокрема в ґрунтовній науковій праці «Виховання особистості». У цій праці особистісно орієнтоване виховання визначається як утвердження людини як найвищої цінності, на якій ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети. Внаслідок такого виховання, зазначає І. Бех, добро стає сутнісним визначенням людини, а істина – засобом

розвитку для її духовності. Пропонована вченим технологія особистісно орієнтованого виховання спрямована на реалізацію ідеї свободи, співпраці, співтворчості, діалогового спілкування, самореалізації людини у вчинку і діяльності.

Концепція сучасної освіти висуває на перший план індивідуальне, особистісне, перехід до філософської антропології, увагу на особистості як на суб'єкті своєї діяльності.

Актуальними сьогодні є такі філософські концепції:

- індивідуалістична і персоналістична філософська антропологія, відповідно якої особистість сама формує й структурує і себе і ціннісно-особистісний зміст (М. Шелер, У Штерн, Е. Муньє);

- екзистенціальна філософська антропологія, в якій особистість формує свій внутрішній світ у власній діяльності (К. Ясперс, Г. Марсель, Н. Аббаньяно, Н. Бердяєв, А. Камю, Ж.-П. Сартр);

- прагматична філософська антропологія, яка формуючи новий образ людини і звертаючи увагу на її активний, діяльнісний зміст, підкреслює, що у власній діяльності людина створює і навколишній світ, і саму себе (У. Джеймс, Д. Дьюї, Ф. Шиллер, А. Гелен, Г. Плеснер);

- трансценденталістська антропологія, основною точкою зору якої є те, що людина формує свої можливості і свою свободу власного життя (І. Кант, М. Хайдеггер, О. Больнов, Г. Ріккерт).

Загальним у цих концепціях є розуміння людини, котра сама себе визначає і створює. Стає причиною самої себе, власним проектом, відповідає за формування власної діяльності, знаходить своє призначення і сама будує свою долю.

Спрямованість на гуманістичні цінності – основний орієнтир вищої музично-педагогічної освіти, яка має визначати зміни пріоритетів з матеріальних цінностей на духовні, з однобокої орієнтації на масові підходи – на увагу до кожної особистості. Численні й вагомні за теоретичними і практичними результатами надбання вітчизняних учених (А. Авдієвський, А. Болгарський, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.) спрямовані на постановку й розкриття у професійній підготовці майбутніх учителів

музичного мистецтва актуальних питань формування ціннісно-особистісних орієнтацій фахівців-музикантів; акцентуацію основного завдання вищої музично-педагогічної освіти – формування духовного світу особистості (Г. Падалка), ініціацію у вимір універсальних духовних цінностей, що посилює особистісну і колективну ідентичність, збагачує систему цінностей, спричиняє до дії всі компоненти творчої особистості майбутнього фахівця (Л. Масол).

У рамках нової гуманістичної парадигми освіти нагальною вимогою і потребою у професійній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва є перманентне переосмислення своєї педагогічної позиції, корективки поглядів на самого себе, послідовна робота зі своїми мотивами, прагненнями, усвідомлення ціннісних основ своєї діяльності і свого місця в ній. Сутність такої активності педагога полягає у постійному прагненні до професійного саморозвитку, самовдосконалення, самозбереження в ситуації нестабільності професійного простору (О. Рудницька).

У психолого-педагогічній літературі поняття «духовність» трактується в різних аспектах: як індивідуальне вираження двох фундаментальних потреб у загальній системі мотивів діяльності – ідеальної потреби пізнання і соціальної потреби правильно жити, активно діяти для себе й для інших; як вищий рівень розвитку й саморегуляції зрілої особистості, де основними орієнтирами життєдіяльності є людські цінності; орієнтованість особистості на вчинки заради блага тих, хто її оточує; як «значення почуттів у духовному розвитку людини» (П. Блонський); як «соціальний фактор» у духовному становленні особистості (С. Шацький); як «людяність, що є основою виховання» (М. Пірогов); як «енергію серця, теорію серця, концепт серця» (Г. Філіпчук), як «живу серцевину людини, основу її індивідуальності» (В. Зеньковський).

Духовність – це здатність переводити універсум зовнішнього буття у внутрішній всесвіт особистості на етичній основі, здатність створювати той внутрішній світ, завдяки якому реалізується самототожність людини, її свобода від жорстокої залежності від ситуацій, що постійно змінюються. І саме духовність виступає способом самопобудови особистості, оскільки вона пов'язана з вибором свого власного образу, своєї долі й ролі, одним словом, зустріччю із самим собою [5].

Духовність є вищим рівнем розвитку особистості, на якому основними мотиваційно-смысловими регуляторами її життєдіяльності є вищі людські цінності. Духовність є категорією людського буття, якою виражається його

здатність до самотворення та творення культури [2, с. 244].

За визначенням О. Олексюк і М. Ткач, духовність — це «сутнісна якість людини, що втілює активне прагнення знайти найвищий сенс свого існування, співвіднести своє життя з абсолютними цінностями і тим самим долучитися до духовного універсуму загальнолюдської культури» [7, с. 12].

Духовність особистості формується в мистецтві, котре як сфера духовної культури, інтегрує унікальні смисли людства і дає змогу створювати свої власні. Саме в мистецтві реалізується цілісне об'ємне освоєння людиною світу, тому можна твердити, що мистецькі твори забезпечують формування особистості у напрямку її універсальності й, зазвичай, вимагають від особистості розвиненості культури художнього сприйняття, здатності адекватно оцінювати художні твори, встановлювати художній діалог, потреби особистісного зростання на такому рівні, коли цей процес пізнання-осмислення набуває ознак самопізнання, самоосмислення, саморозвитку і самовдосконалення.

Мистецтво – „діалектика душі”, „світ людини”, справжній гуманізм, в якому кожен може знайти всі свої родові визначення, найвищі духовні цінності і взірці поведінки. Тому одним із завдань і провідною рисою мистецтва є виховання «духовної чуттєвості», надання уроків людяності і милосердя, здійснення „прориву” людини до людини, й насамперед, прориву у закриту сферу інтимного, прихованого, особистого, й „омивши” душу, нейтралізувати все те, що створює суб'єктивну напруженість, заважає спілкуванню, взаєморозумінню, взаємодії, співробітництву (Л. Сморж).

Сила художнього твору, в якому „пульсує схвильоване серце автора”, у здатності проникати в найпотаємніші куточки людської душі, породжувати „свободу духу”, „високоорганізовану духовність”, визначати „міру небайдужості” до світу універсальних цінностей і смислів (А. Канарський) й, у такий спосіб, робити культурний досвід людства частиною внутрішнього досвіду особистості (В. Даренський).

Духовна культура викладача мистецьких дисциплін, зазначає Г. Падалка, – це особистісно-професійне утворення, сутністю якого виступає здатність до усвідомлення й творення мистецтва з позицій гуманізму, а також поширення цього підходу в учнівському середовищі, підкреслюючи, у такий спосіб, значущість творчості як сутнісно-змістового компонента професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва й визначаючи

роль мистецьких цінностей як універсальних у розвитку духовних якостей особистості.

Духовність і творчість взаємозумовлені і невід'ємні. Оскільки джерелом творчості є особистість, то основним принципом формування художньо-творчого досвіду нації постає самодіяльність особистості, котра створює себе та вибудовує особистісну культуру в безперервному творчому акті самоздійснення. При цьому сутність, зміст, сенс існування в суспільстві художньої діяльності характеризує саме те, що розвиток творчих сил особистості є у ній самоціллю. У такий спосіб, розкриваються особистісні творчі потенції, виявляється можливість духовно самовдосконалюватися, брати участь не тільки у пізнанні навколишньої дійсності, а й у її побудові та перетворенні.

У процесі творчої діяльності реалізується особистісна креативність, яка, з одного боку, як суб'єктивна детермінанта творчості, є її мотиваційною основою, а з іншого, як об'єктивна детермінанта творчості, розвивається й формується відповідно особливостям й умовам здійснення творчого процесу [3, с. 11]. Важливими є висновки О. Комаровської про те, що «креативність як стан постійної готовності діяти, реалізуючи задум і залучаючи органічні для митця засоби вираження, є детермінантою творчого процесу, в якому духовна сфера наче виходить назовні. Слугуючи поштовхом для вияву внутрішнього ресурсу (здібностей) і наче посилюючи імпульси тим, хто сприймає та інтерпретує створений митцем твір» [4, с. 7].

Особистість з яскраво вираженими творчими здібностями порівняно з іншими характеризується більш високою активністю і більш високим рівнем свідомості; яскраво виявленою мотивацією й прагненням до самостійного розв'язання поставленого завдання; ерудованістю і сформованістю вмінь і навичок у певній галузі діяльності; прагненням до постійного удосконалення своїх знань, здібностей та навичок для успішної творчої діяльності; інтересом до наукових заходів, різного роду наукових дискусій; захопленістю творчою діяльністю, наполегливістю у досягненні поставленої мети; здатністю ставити нестандартні питання та розв'язувати їх у творчій діяльності [6, с. 39–51].

У музично-педагогічній освіті творче самовираження і самореалізація фахівця-музиканта спирається на загально визнане положення ученими про те, що особистість майбутнього вчителя музичного мистецтва розвивається, формується і реалізується в

художній інтерпретації і через художню інтерпретацію. Творча самореалізація майбутнього фахівця-музиканта в інтерпретаційному процесі, підкреслює О. Олексюк, охоплює весь шлях індивідуальної мети – від першої думки про художню ідею твору і аж до її виконавського втілення. Важливим є узагальнення вченою того, що джерелом творчої самореалізації є духовний потенціал особистості музиканта, який відображає міру актуалізації духовних сил у цьому процесі» [7].

Висновки. Результатом професійної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва є духовний, ціннісно-особистісний розвиток, збагачення внутрішнього світу, формування авторської спроможності, що детермінує подальшу творчу діяльність фахівця-музиканта, підвищує її значущість для себе та для інших.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Даренський В. «Мова» мистецтва як феномен екзистенційного діалогу / В. Даренський // Людинознавчі студії: Зб. наук. праць ДДПУ. Філософія. – Дрогобич: Вимір, 2005. – С. 54 – 63.
2. *Енциклопедія освіти* / Акад. пед. наук України; головний ред. В.І.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
3. Козленко В. Н. Проблема креативності личности / В. Н. Козленко // Психология творчества: общая, дифференциальная, прикладная. – М., 1990. – С. 131 – 148.
4. Комаровська О. Духовна сфера особистості в контексті художньої обдарованості / О. А. Комаровська // Теорія і методика мистецької освіти. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. – Серія 14. Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Гуманістичні орієнтири мистецької освіти» 25–27 квітня 2013 року. – Київ, 2013. – Вип. 14 (19), Ч. 1. – С. 6 – 10.
5. Крымский С. Б. Контуры духовности: новые контексты идентификации / С. Б. Крымский // Вопросы философии. – 1992. – № 12. – С. 21 – 28.
6. Мелик-Пашаев А. Н. Педагогическое искусство и творческие способности / А. Н. Мелик-Пашаев. – М.: Знание, 1981. – 96 с.
7. Олексюк О. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – К.: Знання України, 2004. – 264 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Стратан-Артишкова Тетяна Борисівна – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: творчо-виконавська підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва.